

A KÖZGAZDASÁGTAN TANÍTÁSA AZ EGYETEMEKEN

Ludwig von Mises

LUDWIG VON MISES

A közgazdaságtan tanítása az egyetemen

Fordította: Táborszki Bálint

Néhány évvel ezelőtt a képviselőház hirdetéssel és propagandával foglalkozó albizottsága Forest A. Harness képviselő vezetésével a szövetségi kormány propagandatevékenységeit vizsgálta. Egy alkalommal a bizottság egy állami foglalkoztatásban álló orvost hallgatott ki tanúként. Amikor megkérdezték, hogy az országszerte adott nyilvános beszédeiben felvázolta-e a kötelező társadalombiztosítást érintő párbeszéd mindkét felének álláspontját, ez a tanú azt válaszolta: „Nem tudom, mit ért a 'mindkét fél' alatt.”

Ez a naiv válasz rávilágít a magukat büszkén progresszív értelmiséginek nevező emberek elmeállapotára. Egyszerűen el sem tudják képzelni, hogy bármilyen érvet fel lehetne hozni az általuk javasolt kormányprogramok ellen. A szemükben mindenkinek kérdés nélkül támogatnia kell minden projektet, ami egyre több és több állami irányítás alá kívánja vonni a polgárok életének és viselkedésének minden aspektusát. Jobb szeretik – ahogyan azt Mrs. Eleanor Roosevelttel minap az egyik cikkében – becstelennek nevezni azokat, akikkel nem értenek egyet.

Sokan azt mondják, az oktatási intézmények a felelősek azért, amiért elterjedt ez a bigottság. Bíráló szavakkal kritizálják azt, ahogyan a közgazdaságtant, a filozófiát, a szociológiát, a történelmet és a politikatudományt tanítják a legtöbb amerikai főiskolán és egyetemen. Az oktatókat hibáztatják, amiért belesulykolták a diákok fejébe a mindent átszövő tervezés, a szocializmus és a kommunizmus eszméit.

ELLENPROPAGANDA

A személyes és politikai szabadság tudástára

A támadások célpontjai közül néhányan megpróbálják tagadni a vádakat. Mások – hasztalannak tartva az ilyesfajta védekezést – azt kiáltják, hogy „üldözés” áldozatai, és hogy megsértik az „akadémiai szabadságukat.”

Viszont az akadémia jelenlegi állapotában – nem csupán Amerikában, hanem a legtöbb országban egyaránt – nem az a kifogásolandó, hogy sok tanár vakon elkötelezte magát a vebleni, marxi és keynesi tévedések mellett, és megpróbálják elhitetni a hallgatóikkal, hogy semmilyen ellenérv nem hozható fel a progresszívnek nevezett politikai intézkedések ellen. A hiba sokkal inkább abban keresendő, hogy az akadémiai szférában senki sem illeti kritikával ezeknek a tanároknak a kijelentéseit. Számos egyetemen az ál-liberálisok monopolizálják a tanári pozíciókat. Csak olyanokat neveznek ki a társadalomtudományok oktatóinak, akik egyetértenek velük, és kizárólag a saját nézeteiket támogató tankönyveket használják. Az alapvető kérdés nem az, hogy miként szabaduljunk meg az ostoba tanároktól és a silány tankönyvektől. A kérdés az, hogy miként biztosítsuk a lehetőséget a hallgatók számára ahhoz, hogy megismerjék az intervencionisták, az inflációpártiak, a szocialisták és a kommunisták tanait elutasító közgazdászok nézeteit.

A „PROGRESSZÍV” TANÁROK MÓDSZEREI

Hadd illusztráljam a szóban forgó helyzetet egy a közelmúltban kiadott könyv bírálatával. A Harvard Egyetem egyik professzora – egy harvardi professzorokból álló tanácsadó bizottság segítségével – egy tankönyvsorozatot szerkeszt, melynek címe „Economics Handbook Series.” Ebben a sorozatban kiadtak egy kötetet a szocializmusról. A szerzője, Paul M. Sweezy azzal a kijelentéssel nyitja a kötet előszavát, hogy a könyv „egy szocialista nézőpontjából íródott.” A sorozat

szerkesztője, Seymour E. Harris professzor egy lépéssel tovább merészkedik a bevezetőben, amikor kijelenti, hogy a szerző „álláspontja közelebb áll annak a csoportnak az álláspontjához, amely meghatározza a szovjet politikát, mint ahhoz a csoporthoz, amely jelenleg [1949] a kezében tartja a brit kormány kantáriját.” Ez annak a ténynek az enyhe megfogalmazása, hogy a kötet az első lapjától az utolsóig a szovjet rendszer kritikátlan dicshimnusz.

Na most, az teljesen legitim dolog, hogy Dr. Sweezy ír egy ilyen könyvet, a professzorok pedig megszerkesztik és kiadják. Az Egyesült Államok egy szabad ország – az egyike a világ néhány megmaradt szabad országának – az Alkotmány és a kiegészítései pedig mindenkit felruháznak a joggal ahhoz, hogy azt gondoljon, amit szeretne, és kinyomtassa, amit gondol. Ami azt illeti, Sweezy akaratlanul is, de nagy szolgálatot tett az éles eszű olvasóközönségnek. Hiszen a kötete világosan feltárja minden értelmes, a közgazdaságtanban járatos olvasó előtt, hogy a szocializmus legkiemelkedőbb támogatói kifogytak az ötletekből, nincsen több hiteles érvük a hitvallásuk mellett, és teljesen képtelenek megcáfolni bármelyik ellenérvet.

De a könyvet nem a társadalomtudományokban járatos, éles eszű tudósoknak szánták. Ahogyan azt a szerkesztő bevezetője kihangsúlyozza, a könyv a nagyközönség számára íródott az eszmék népszerűsítése, és kiváltképp a tantermi használat céljából. Ebből a könyvből fogják a szocializmussal kapcsolatos minden ismeretüket meríteni a laikusok és a diákok, akik semmit, vagy csupán nagyon keveset tudnak a szóban forgó kérdésekről. Nem ismerik azokat az elméleteket és a tényeket, amelyek lehetővé tennék, hogy önálló véleményt formáljanak a szerző által megfogalmazott tanokról. Úgy fogják elfogadni a tételeit és a leírásait, mintha vitathatatlan tudományt és bölcsességet olvasnának. Hogyan is lehetnének annyira önhittek, hogy kétségbe vonják egy olyan könyv szavahihetőségét, amelyet – ahogyan a bevezető mondja – a tárgykör egy „szaktekintélye” írt, és

amelyet a nagytiszteletű Harvard professzorainak bizottsága szponzorált!

A bizottság vélte nem abban a tényben keresendő, hogy kiadtak egy ilyen könyvet, hanem abban, hogy a sorozatban egyedül ez az egy könyv szól a szocializmusról. Ha Dr. Sweezy könyvével együtt kiadtak volna egy másik kötetet is, amely kritikai vizsgálat alá vonja a kommunista elméleteket és a szocialista kormányok teljesítményeit, senki sem vádolhatná őket a kommunizmus terjesztésével. A tisztesség arra készítette volna őket, hogy a szocializmus és a kommunizmus kritikusainak is épp úgy megadják a lehetőséget arra, hogy bemutassák a nézeteiket a főiskolák és az egyetemek hallgatóinak, mint Dr. Sweezynek.

Az olvasó igazán elképesztő mondatokkal találkozhat Dr. Sweezy könyvének minden oldalán. Amikor a polgári jogok kérdését taglalja a szocialista uralom alatt, egyszerűen egyenlőségjelet tesz a szovjet alkotmány és az amerikai alkotmány közé. Mindkettőt, mondja,

általában úgy tekintik, mint azon eszmék kinyilatkoztatása, amelyeknek vezérelvként kell szolgálniuk mind az állam, mind a polgárok számára. Az, hogy nem minden esetben tartják be ezeket az eszméket – mind a Szovjetunióban mind az Egyesült Államokban – kétségtelenül egyaránt igaz és fontos; de ez nem jelenti azt, hogy nem léteznek, vagy figyelmen kívül lehet hagyni őket, és még kevésbé azt, hogy az ellentétükké lehet alakítani őket.

Félretéve mindazt, amivel megcáfolható a fenti érvelés, azt mindenképp meg kell érteni, hogy az amerikai Alkotmány nem csupán egy eszme, hanem az ország hatályos törvénye. Egy független bírói testület, a Legfelsőbb Bíróság feladata megakadályozni, hogy az alkotmány ne váljon pusztán idejétmúlt, üres szavakká. Anélkül, hogy egy a Legfelsőbb Bírósághoz hasonló testület őrködne a törvény és a

jogszerűség felett, minden törvény figyelmen kívül hagyható és az ellentétévé formálható. Vajon Dr. Sweezy sosem figyelt fel erre a nüánszra? Vajon tényleg elhiszi, hogy a szovjet börtönökben és munkatáborokban raboskodó milliók folyamodhatnak a habeas corpus jogelvéhez?

Hogy megismételjem, Dr Sweezynek jogában áll – pontosan, mert az amerikai jognyilatkozat nem csupán egy eszme, hanem a hatályos törvény – minden tényt az ellentétévé alakítani. De ne kiáltsanak boszorkányüldözést, amikor kritikával illetik azokat a professzorokat, akik anélkül adják át a Szovjetunió dicséretét a diákjaiknak, hogy a szocializmus ellenzőinek véleményeit is ismertetnék.

Harris professzor a bevezetőjében kinyilvánítja, hogy „azoknak, akik attól félnek, hogy a jelen kötet túlzott befolyást fog gyakorolni, örömükre szolgálhat a sorozat egy következő kötete, amely szerzője épp úgy elkötelezett a magánvállalkozás rendszere mellett, mint amennyire Dr. Sweezy a szocializmus mellett.” Időközben kiadásra került ez a kötet, amelyet a Virginiai Egyetem professzora, David McCord Wright írt. A kötet mellékesen a szocializmussal is foglalkozik, és megpróbál megcáfolni néhány apróbb szocialista tévedést, mint az állam elhalásának tanát, amelyet még a legfanatikusabb szovjet szerzők is jelentéktelennek tartanak. De ez a legkevésbé sem helyettesíti a szocialista és kommunista elméletek tárházának, illetve az összes szocialista kísérlet siralmas bukásának kritikai vizsgálatát.

Néhány tanár azzal próbálja megcáfolni az egyetemeik ellen felhozott ideológiai intolerancia vádját, és úgy próbálják demonstrálni az elfogulatlanságukat, hogy időnként meghívnak egy eltérő nézeteket valló kívülállót, hogy beszédet mondjon a hallgatónak. Ez szintiszta ámítás. Egyetlen órányi helyes közgazdaságtan a hibák több éven tartó súlykolása ellen! Hadd idézzek egy levélből, amelyben elutasítottam egy efféle meghívást:

Az a tény teszi lehetetlenné számomra, hogy egy rövid előadás keretein belül felvázoljam a piacgazdaság működését – adódjon arra ötven vagy kétszer ötven percem – hogy az emberek a gazdasági kérdésekről alkotott közkeletű elképzelések befolyása alatt számtalan hibás nézetet vallanak a rendszerről. Meg vannak győződve arról, hogy a tömeges munkanélküliséget, a monopóliumokat, az imperializmust és a háborúkat, illetve az emberiség döntő többségének szegénységét az érintetlen kapitalizmus okozza.

Ha egy előadó nem számol le minden egyes dogmával, a hallgatóság hiányosnak fogja tartani a hallottakat. Na most, a dogmák bármelyikének megdöntése sokkal több időt követel, mint amennyi az Ön programjában számomra adatott. A hallgatók azt fogják gondolni: „erről egyáltalán nem is beszélt” vagy „erről csak egy-két futó megjegyzést tett.” Az előadásaim sokkal inkább megerősítenék a rendszerről alkotott hibás nézeteiket. [...] Ha egy vagy két rövid előadásban fel lehetne vázolni a kapitalizmus működését, időpazarlás volna éveken át az egyetemeken tartani a diákokat. Nehéz lenne megmagyarázni, miért íródtak vaskos kötetek a témáról. [...] Ezek az okok késztetnek arra, hogy vonakodva elutasítsam a szíves meghívást.

AZ EGYETEMEK ÁLLÍTÓLAGOS ELFOGULATLANSÁGA

A pszeudo-progresszív tanárok azzal az ürüggyel zárják el a tanári pozícióktól azokat, akiket régimódi reakcionáriusnak gúnyolnak, hogy elfogultnak nevezik őket.

Az elfogultságra való hivatkozás aligha helyénvaló, ha a vádló nem képes világosan rámutatni a hibákra a gúnyolt szerző tanaiban. Egyedül az számít, hogy egy adott tan igaz-e vagy sem. Ezt tényekkel

és deduktív érveléssel lehet megállapítani. Ha semmilyen érveléssel nem lehet megcáfolni egy elméletet, akkor a legkevésbé sem csökkenti annak a helyességét, ha különböző jelzőkkel illetik a szerzőt. Ha viszont egy tan hibássága világosan bemutatásra került egy megcáfolhatatlan érveléssel, semmi szükség elfogultnak nevezni a szerzőjét.

Az egy dolog, ha egy életrajzíró az alanya elfogultságával próbálja magyarázni az általa vallott, világosan megcáfolt hibákat. De az efféle pszichológiai interpretációnak nincs helye egy elmélet helyességéről vagy helytelenségéről szóló eszmecsereben. A professzorok, akik elfogultnak nevezik azokat, akikkel nem értenek egyet, pusztán arról tesznek vallomást, hogy képtelenek bármi hibát találni az ellenfelük elméleteiben.

A legtöbb „progresszív” professzor dolgozott egy bizonyos ideig valamelyik kormányzernél. A hivatalokban rendszerint jelentétkelen feladatokat bíztak rájuk. Statisztikákat állítottak össze és olyan jelentéseket írtak, amelyeket a feletteseik – politikusok vagy egykori cégvezetők – olvasás nélkül beiktattak. A professzorok semmit sem tettek azért, hogy a hivatalokat áthassa a tudományos szellem. A hivatalok viszont felruházták a professzorokat az autoritárius mentalitással. Bizalmatlanul tekintenek a köznépre, az Államot pedig (nagy Á-val) a szerencsétlen alattvalók istenadta védelmezőjének vélik. Egyedül a kormány elfogulatlan és pártatlan. Ebből következik, hogy aki ellenzi az államhatalom kiterjesztését, felfedi magáról, hogy a közjó ellensége. Nyilvánvalóan „gyűlöli” az államot.

Na most, ha egy közgazdász ellenzi az ipar államosítását, nem „gyűlöli” az államot. Egyszerűen kijelenti, hogy a közjót sokkal inkább szolgálja a termelőeszközök magántulajdonlása, mint azok köztulajdonlása. Senki sem tehet úgy, hogy az államosított vállalatokkal kapcsolatos tapasztalat ellentmond ennek a véleménynek.

Egy másik tipikus, bürokratikus jellemvonás, amivel a közhivatal felruházta a professzorokat, „negativizmusnak” nevezni az állami kontrollt és az új hivatalok felállítását ellenzők attitűdjét. Ennek a terminológiának fényében minden, amit elért az amerikai magánvállalkozás rendszere, csupán „negatív”, és egyedül a hivatalok „pozitívak”.

Aztán ott a „tervezés vagy nem tervezés” hamis dilemmája. Csak azt a totalitárius állami tervezést nevezik tervezésnek, ami a polgárokat a bürokraták terveinek pusztá bábjaivá redukálja. A polgárok egyéni tervei egyszerűen „nem tervek”. Micsoda szemantika!

AHOGYAN A MODERN TÖRTÉNELMET TANÍTJÁK

A progresszív értelmiségi a kapitalizmust minden gonosz legrettenetesebbikének tekinti. Az emberiség – véli – viszonylag boldogan élt a régi szép időkben. Aztán – ahogyan egy brit történész mondta – az Ipari Forradalom „mint egy háború vagy a pestis” sújtott le az emberekre. A burzsoázia szűkösségé változtatta a bőséget. Csupán néhány iparmágnásé minden luxus. De – ahogyan azt maga Marx mondta – a munkás „egyre mélyebbre és mélyebbre süllyed”, mivel a burzsoázia „képtelen egzisztenciát biztosítani a rabszolgájának a rabszolgaságában.”

A kapitalista termelési módszer intellektuális és erkölcsi hatásai ennél is rosszabbak. A progresszív úgy hiszi, hogy egyedül egyvalami szabadíthatja fel az emberiséget a laissez-faire és az individualizmus által előidézett szenvedés és züllés alól, ami pedig a központi tervezés, a rendszer, amivel az oroszok sikerrel kísérleteznek. Igaz, hogy a szovjetek eredményei hagynak némi kívánnivalót maguk után. De ezeket a hibákat egyedül Oroszország sajátos körülményei okozták. A nyugat el fogja kerülni az orosz bukkanókat, és meg fogja valósítani a

jóléti államot azok nélkül a pusztán véletlennek köszönhető vonások nélkül, amelyek eltorzították azt Oroszországban vagy Hitler Németországában.

Ezt a filozófiát tanítják napjaink legtöbb iskolájában, és ezt propagálják regényekben és színdarabokban. Ez a doktrína szolgál vezérelvként napjaink szinte minden kormánya számára. Az amerikai „progresszív” szégyenkezik amiatt, amit az országa elmaradottságának nevez. Úgy gondolja, hogy az Egyesült Államok kötelessége bőkezűen támogatni a külföldi szocialista kormányokat, hogy lehetővé tegye számukra a pusztulásba vezető szocialista kísérleteik megvalósítását. A szemében az amerikai nép valódi ellenségei a nagyvállalatok, azaz a vállalatok, amelyek a világtörténelem legmagasabb életszínvonalát biztosítják az átlag amerikai számára. Éljenzeve fogad és haladásnak nevez minden lépést a mindent átszövő állami parancsutasítás felé. Becsmérlő szavakkal illeti mindazokat, akik megjegyzést tesznek a pazarlás, a hitelből történő állami költekezés és a tőkefelélés képében jelentkező káros hatásokra, és reakcionáriusoknak, gazdasági royalistáknak és fasisztáknak nevezik őket. Sosem tesz említést az új vagy megújított termékekről, amelyeket a vállalatok szinte minden évben elérhetővé tesznek a tömegek számára. Viszont tirádákat zeng az állami vállalatok megkérdőjelezhető teljesítményéről, amelyek költségvetési hiányát a nagyvállalatoktól beszédett adókból pótolják.

Ennek az ideológiának a legmegszállottabb terjesztőit az egyetemek történelem, politikatudomány, szociológia és irodalom tanszékein találhatjuk. Ezeknek a tanszékeknek a professzorai azt az előnyt élvezik, hogy a gazdasági kérdések kapcsán olyan témáról beszélnek, amiben egyáltalán nem járatosak. Ez kiváltképp felháborító a történészek esetén. Ahogyan az elmúlt kétszáz év történelmével bánnak, az valódi botrány. Csupán a közelmúltban kezdték el kiemelkedő tudósok felfedni Lujo Brentato, a Webbek, a Hammondok, Tawney, Arnord Toynbee, Elie Halevy, a Beardok és más szerzők súlyos

tévedéseit. A Mont Pelerin Society legutolsó gyűlésén a London School of Economics gazdaságtörténelem-professzora, T.S. Ashton az előadásában rámutatott arra, hogy a 19. század gazdasági fejlődéséről általánosan vallott nézetek „egy csepp gazdasági ismeretről sem tanúskodnak.” A történészek teljesen megcsonkították a tényeket, amikor kiötlötték a legendát, miszerint „az ipari kapitalizmus domináns szervezeti formája - a gyár - nem az átlagember, hanem a gazdagok és az uralkodók kívánalmai miatt jelent meg.”

Az igazság az, hogy a kapitalizmus karakterisztikus jellemzője akkor is és most is a tömegtermelés a tömegek igényeinek kielégítéséért. Minden alkalommal, amikor a gyár a tömegtermelés gépi módszereivel belépett egy új termelési ágazatba, kezdetben olcsó javakkal látta el a nagy tömegeket. A gyárak csak később kezdtek kifinomultabb, és ebből fakadóan drágább cikket gyártani, amikor is a példátlan növekedés, amit a tömegek életszínvonalában előidéztek indokoltta tette, hogy jobb árucikkekre is alkalmazzák a tömegtermelés módszerét. A nagyvállalatok a sokaság igényeiről gondoskodnak; kizárólag a tömeges fogyasztástól függenek. A fogyasztói szerepében az átlagember a szuverén, akinek a vásárlása vagy vásárlástól való tartózkodása dönt a vállalkozói tevékenységek sorsáról. A „proletár” a sokat emlegetett vásárló, akinek mindig igaza van.

A kapitalizmus bemocskolásának legnépszerűbb módja felelőssé tenni minden kifogásolható állapotért. A tuberkulózist és néhány évvel ezelőttig a szifilisz a kapitalizmus betegségeinek nevezték. A kapitalizmusra kenik a milliók szegénységét olyan országokban, mint India, ahol nem ültették gyakorlatba a kapitalizmust. Szomorú tény, hogy az emberek öregkorukra elgyöngülnek és végül meghalnak. De ez a munkaadókkal is épp úgy megtörténik, mint az alkalmazottakkal, és ez nem volt kevésbé tragikus a pre-kapitalista korokban, mint a

kapitalizmusban. A prostitúciót, az iszákosságot és a drogfüggőséget mind kapitalista bűnöknek nevezik.

Amikor a tőkésék állítólagos gáztetteiről esik szó, egy tanult tudós vagy egy szofisztikált művész rámutat a filmsztárok, bokszolók és birkózók magas jövedelmére. De ki járul inkább hozzá ezekhez a jövedelmekhez, a milliomosok vagy a „proletárok”?

Be kell ismerni, hogy a legnagyobb túlkapásokat a propaganda terén nem a közgazdaságtan professzorok, hanem más társadalomtudományok professzorai, újságírók, írók és néha miniszterek követik el. De mindennek a lázas megszállottságnak a forrása az „institucionalista” vagy „intézményi” közgazdaságtani iskola. Az összes ilyen dogma és tévedés visszavezethető úgynevezett gazdasági tanokhoz.

A HELYES GAZDASÁGELMÉLET SZÁMŰZETÉSE

A marxisták, keynesiánusok, vebleniánusok és más „progresszívek” nagyon jól tudják, hogy a tanaik nem állják ki a kritikai analízist. Teljesen tisztában vannak a ténnyel, hogy a helyes közgazdaságtan egyetlen képviselőjének jelenléte a tanszékeiken teljesen érvénytelenítené minden tanításukat. Ezért tesznek meg mindent annak érdekében, hogy kizárjanak minden „ortodox” közgazdászt „unortodoxiájuk” erődjeiből.

A helyes gazdaságelmélet száműzésének legrosszabb következménye az a tény, hogy a tehetséges, fiatal diplomások kerülnek az akadémiai közgazdász pályát. Nem akarják, hogy bojkottálják őket az egyetemek, a könyvkritikusok és a kiadók. Sokkal szívesebben választják az üzleti életet vagy a jogi pályát, ahol becsülettel elismerik a tehetségüket. Főleg a megalkuvók törekednek a tanári pozíciókra,

akik nem keresik a hibákat a hivatalos tanokban. Alig vannak, akik átvehetnék a kimagasló tudósok helyét, ha azok elhunynak vagy visszavonulnak. Az oktatók feltörekvő nemzedéke aligha nevezhető az olyan közgazdászok méltó utódjának, mint Frank A. Fetter és Edwin W. Kemmerer, Irving Fisher és Benjamin M. Anderson.

Egyféleképpen orvosolható ez a helyzet. Az igazi közgazdászoknak is meg kell adni ugyanazokat a lehetőségeket az intézményeinkben, mint amit a szocializmus és az intervencionizmus támogatói élveznek. Ez kétségtelenül nem nagy kérdés mindaddig, amíg ez az ország nem teljesen totalitárius.

Kedves olvasónk,

Bármennyire is fontosnak találjuk a szabadság üzenetét és annak elterjesztését Magyarországon, sajnos képtelenek vagyunk tartósan önerőből, a segítséged nélkül csinálni.

Kérjük, támogasd az oldalunkat egy egyszeri összeggel, vagy iratkozz fel egy havonta automatikusan ismétlődő támogatásra [ide kattintva](#).